

EL PROGRAMA DE PAU

Lev Trotski

1917

---

versió catalana feta per Alejo Martínez – alejomp@lycos.es – des de:
<http://marxists.catbull.com/francais/trotsky/oeuvres/1917/05/lt19170500.htm>

El Govern Provisional (segona versió) ha declarat que tenia la intenció de salvaguardar la pau sense annexions, sense indemnitzacions de guerra i amb la garantia del dret a l'autodeterminació nacional. Aquesta fórmula pot semblar a les ànimes senzilles una solució magnànima a la qüestió, particularment després del desvergonyiment imperialista de Miliukov. Però qualsevol que estiga familiaritzat amb les fórmules anglofranceses (del grup Lloyd George-Briand-Ribot) mira aquesta declaració del Govern Provisional amb una desconfiança saludable. Des de la creació del món, mai la classe dirigent ha mentit tant com durant la guerra actual. “Aquesta guerra és una guerra portada endavant per la democràcia”, “Aquesta guerra és una guerra per la pau i l’aliança dels pobles”, “Aquesta guerra serà l’última guerra”. Sota la cobertura d’aquests eslògans, dissimula hom la intoxicació progressiva dels pobles un rere l’altre. Com més desvergonyit i cínic és el sentit històric d’aquesta lluita imperialista, més intenten dissimular-lo els governs mitjançant fórmules ressonants. La burgesia nord-americana es barreja en la guerra, defensant el seu dret sagrat a proveir d’armaments Europa i a enriquir-se amb la sang europea: què més natural per a l’apòstol demòcrata Wilson que posar en moviment els corifeus del pacifisme.

Els socialpatriotes han treballat força per tal d’elaborar fórmules contundents; d’altra banda, aqueix és el seu rol principal en el mecanisme d’aquesta guerra. En proposar-li a les masses objectius com ara “defensa de la pàtria”, o “establiment d’un arbitratge internacional”, o també “alliberament dels pobles oprimits”, el socialpatriotisme lligava la solució d’aquests problemes a la victòria del seu propi país. Ha mobilitzat incansablement les consignes idealistes a favor dels interessos del capitalisme.

El caràcter sense sortida d’aquesta guerra, la destrucció econòmica general, l’augment del descontent i de la impaciència de les masses (que s’acaben d’expressar amb un magnífic començament: la Revolució Russa) tot açò obliga els governants a cercar un mitjà de liquidar la guerra.

És evident que la millor liquidació seria la “victòria decisiva”. Els imperialistes alemanys demostren que, sense victòria, el règim està amenaçat. Els nacionalistes francesos demostren el mateix en allò que fa a França. Però com més es prolonga la guerra, sembla menys possible una “victòria decisiva”, s’alarma més l’estat d’ànim dels dirigents, i també el dels seus auxiliars, els socialpatriotes. La liquidació de la guerra per un fatigós acord (a coll de les petites nacions), així com el restabliment de la Internacional pel mutu perdó de les faltes comeses, és el problema més espinós per a la diplomàcia socialpatriota.

Els governants senten la necessitat imperiosa de la pau. Però alhora la temen, perquè saben que el dia en què comencen les converses serà també el dia de l’arranjament de comptes. Per això la diplomàcia oficial no està en contra que els socialpatriotes s’aventuren sobre el fràgil cristall de les propostes de pau. Per descomptat, s’estableix una distància convenient entre ells i els poders, en cas de fracàs. En aquesta vacil·lació semioficial del terreny, s’inscriu la Conferència “socialista” d’Estocolm.

La contradicció interna d’aquesta Conferència s’aclareix més clarament en la política del Govern Provisional. En nom del programa de “pau sense annexions”, Teretxenko convenç els imperialistes aliats a avenir-se a una forma honorable de vida, Kerenski, sense esperar els fruits d’aquesta conversió, prepara l’exèrcit per a l’ofensiva, i Tseretelli i Skobelev es preparen a entaular negociacions de pau en Estocolm. A les exhortacions de Teretxenko, l’ambaixador italià replica amb una declaració de protectorat sobre Albània. Ribot repeteix que una victòria completa és indispensable, rebutjant els passaports dels socialistes invitats a Estocolm pels col·legues de Ribot. Qualsevol que siga l’objectiu pel que hom pren el programa de la “pau sense annexions” dirigit als aliats (eslògan ofensiu o pretext per a les converses de pau) aquest programa ens inspira una total desconfiança. Renaudel explica ja als seus patrons (les classes dirigents) que només es dirigeix a Estocolm per a aclarir els desiguis dels socialistes alemanys i convèncer els treballadors francesos i aliats de l’absoluta necessitat de menar endavant la guerra “fins a la fi”. Hem de pensar que Scheidemann també està munit d’un pla semblat. Res ens assegura que la Conferència estarà dedicada a converses de pau. També pot ésser, amb tota credibilitat, el mitjà per a encendre el foc mal extingit de les passions xovinistes. En aquestes condicions, seria un crim de la nostra banda convèncer les masses perquè li atorguen la seua confiança a la Conferència d’Estocolm i desviar l’atenció de l’únic camí, és a dir, la via revolucionària, cap a la pau i la fraternitat dels pobles.

La iniciativa de la convocatòria de la Conferència es troba a mans del Comitè Executiu dels Consells de Delegats Obrers i Soldats. Açò li dóna a l’empresa

una gran ambigüitat. No essent una organització revolucionària, el Comitè, no obstant això, parla en nom de les masses profundament revolucionàries. Al mateix temps, al capdavant del Comitè, aprofitant la manca d'informació de les masses, es troben els polítics farcits d'escepticisme petit burgès i de desconfiança envers el proletariat i la revolució social.

“No tindria cap sentit, diu l'*Izvestia Sovieta* davall la pressió de la crítica dels internacionalistes, convocar una conferència dels diplomàtics socialistes que vindrien a seure a la taula amb l'esperança de refer el mapa d'Europa. Tal conferència, no sols no donaria cap resultat positiu, sinó causaria un gran dany en dividir els socialistes dels diferents països, mentre les seues mirades no s'estenguen més enllà dels problemes nacionals”.

“Només una altra conferència donaria els seus fruits, aquella en què cadascun dels grups participants se sentís, des del principi, una unitat del gran exèrcit del treball, units per una obra comuna amb esforços comuns”.

“Açò és així, conclou *Izvestia Sovieta*. Plantegem la qüestió al Comitè Executiu”.

Els *Izvestia* no pren en compte aquesta simple circumstància: que el Comitè Executiu està estretament lligat a la diplomàcia capitalista russa i, a través d'ella, a la diplomàcia aliada. Declarant-se “en principi” a favor de l'escissió de la unitat nacional, el Comitè Executiu s'esforça en fortificar la unitat nacional del seu propi país. Amb semblants intents, la Conferència, tot i que assolís portar-se a terme, no podria més que palesar la seua impotència. Seria donar mostres de lleugeresa i de ceguesa assumir, davant les masses, la responsabilitat d'una empresa la mateixa base de la qual està titllada d'ambigüitat i de falta de principis.

Un programa de pau, per a nosaltres, és un programa de lluita revolucionària portada endavant pel proletariat contra les classes dirigents. Els socialistes revolucionaris han formulat els principis d'aquesta lluita en Zimmerwald i en Kienthal. Ara tenim menys motius que mai per a agenollar-nos davant dels “principis” de Kerenski i de Tseretelli. Hem entrat en una època de potents convulsions revolucionàries. Les polítiques de compromís i d'aventurerisme seran eliminades ràpidament. Anar a l'altura del moviment de la Història només és possible per mitjà d'un partit que ha elaborat el seu programa i la seua tàctica sobre el desenrotllament de la lluita social i revolucionària mundial, portada endavant, en primer lloc, pel proletariat europeu.

Petrograd, 25 de maig de 1917

QUÈ ÉS EL PROGRAMA DE PAU?

Què és el programa de pau? Des del punt de vista de les classes posseïdores i dels partits que les serveixen, és la totalitat de les exigències la realització de les quals ha estat confiada al militarisme. Així, per tal de realitzar el programa de Miliukov, cal apoderar-se de Constantinoble amb les armes a la mà. El de Vandervelde reclama la fugida immediata dels alemanys fora de Bèlgica. En resum, només s'arrangen comptes mitjançant operacions militars. Dit d'una altra manera, el programa de pau és un programa de guerra. Açò es presentava així fins a la intervenció d'una tercera força, la Internacional Socialista. Per al proletariat revolucionari, el programa de la pau no expressa les exigències que ha de realitzar el militarisme, sinó les que els treballadors revolucionaris volen lligar a la seua lluita contra el militarisme de tots els països. Com més s'estén el moviment internacional revolucionari, els problemes de la pau esdevenen més independents de la situació purament militar, i disminueix més el perill que les condicions de pau siguin enteses per les masses com a objectius de guerra.

Açò es palesa més vivament en la qüestió de la sort de les petites nacions i dels governs febles. La guerra s'inicià amb la indiscutible agressió alemanya contra Bèlgica i Luxemburg. En ressonància al tro produït per la derrota d'un petit país, junt amb la falsa i hipòcrita indignació de les classes dirigents de l'altre camp, es fa escoltar la còlera sincera de les masses la simpatia de les quals es dirigeix vers un petit país aixafat pel fet que es troba entre dos gegants.

A l'inici de la guerra, la sort de Bèlgica portava l'empremta d'un drama excepcional, però trenta-quatre mesos de guerra han mostrat que aquest petit episodi no era més que el primer en el camí de la solució dels problemes que implica la guerra imperialista: la submissió dels febles als forts.

Al terreny de les relacions internacionals, el capitalisme ha aplicat els mètodes pels quals "regularitza" la vida econòmica interna de les nacions. El camí de la competència és el de l'eliminació sistemàtica de les petites i mitjanes empreses i del triomf del gran capital. La rivalitat mundial de les forces capitalistes significa la submissió sistemàtica de les nacions febles i endarrerides a les grans potències. Com més s'eleva la tècnica, més gran és el paper exercit per les finances, més cauen en la dependència les nacions febles. Aquest procés es compleix sense interrupció en els temps de pau, per mitjà de préstecs governamentals, de ferrocarrils i altres concessions, d'acords diplomàtics i militars, etc. La guerra hi ha aclarit i accelerat aquest procés, introduint-hi un factor de violència oberta. Destruïx els últims reflexos d'independència dels països febles, independentment de la sortida del conflicte.

Bèlgica gemega encara sota l'opressió de la soldadesca alemanya. Però açò no és més que l'expressió externa, sagnant i dramàtica, de la destrucció de la seua

independència. L'alliberament de Bèlgica no és un problema aïllat per als aliats. En el curs de la guerra, tant com després de les hostilitats, Bèlgica no serà més que un peó en el joc dels gegants capitalistes. Sense la intervenció de la tercera força (la Internacional), Bèlgica romandrà en les urpes d'Alemanya, o bé serà sotmesa a Anglaterra, o més encara serà dividida entre els carnisers d'ambdós camps.

El mateix pot dir-se de Sèrbia, l'energia nacional del qual ha servit de pes en les balances imperialistes mundials, les oscil·lacions de les quals no depenen per a res dels interessos serbis.

Els imperis centrals han arrossegat a la guerra Turquia i Bulgària. ¿Elles formaran part del bloc imperialista austrohongarès o serviran de moneda de canvi? Passe el que passe, l'últim capítol de la història de la seua independència està finit.

Més típic encara és l'exemple de Pèrsia, la liquidació de la independència de la qual havia estat consagrada per l'acord anglorus de 1907.

Romania i Grècia ens mostren clarament quina llibertat atorguen els grans trusts a les petites empreses. Romania ha preferit complir un gest de lliure elecció alçant les reclosques de la seua neutralitat. Grècia s'ha esforçat passivament en "romandre a casa". Com per millor palesar tota la hipocresia de la lluita "neutralista" per l'autodeterminació, tots els exèrcits europeus han trepitjat el territori grec. La llibertat d'elecció es limita, en el millor dels casos, a una forma d'autoinactivitat. En allò tocant Romania i Grècia, s'erigeix el mateix balanç: ambdós països serveixen de peons als grans jugadors.

A l'altre extrem d'Europa, el petit Portugal ha cregut que era bo mesclar-se en els combats junt amb els aliats. La seua decisió podria semblar incompreensible si no recordem que no és més que un territori sota protectorat anglès i que la seua llibertat és tan gran com la del govern de Tver o d'Irlanda.

Les classes posseïdores dels Països Baixos i dels Estats Escandinaus, amuntonen, gràcies a la guerra, muntanyes d'or. Però la fragilitat de la "sobirania" d'aquestes nacions apareix tant més fràgil quant que, encara que sobrevisca al conflicte bèl·lic, serà atacada en el gran arranament de comptes al final de la guerra.

Una Polònia "independent" en una Europa imperialista només pot servir una aparença d'independència estant davall la cobertura financera i militar d'una de les grans potències.

La sobirania de Suïssa depèn del seu abastiment. I els dirigents de la petita República, escombrant, amb el barret a la mà, els escalons de les potències de guerra, fan un quadro molt clar del que pot significar la neutralitat i la independència d'un país que no disposa de milions de baionetes.

Si la guerra, gràcies a la multiplicació dels fronts i dels participants, ha fet impossible a qualsevol govern precisar els seus objectius de guerra, les petites potències tenen aquest avantatge de saber que la seua sort està determinada per avançant. Qualsevol siga el vencedor, qualsevol siga el vençut, el retorn de les petites nacions a la independència és impossible. Vencerà Alemanya? Serà victoriosa Anglaterra? Açò només resol la qüestió de saber *qui* serà l'amo dels petits països. Només els xarlatans o els imbècils incurables poden lligar la llibertat de les nacions febles a la victòria d'un o altre camp.

Una tercera sortida infinitament més probable de la guerra serà una *part nul·la*; l'absència d'una clara superioritat en un dels camps bel·ligerants només serveix per a palesar la predominança dels forts sobre els febles de cada camp i la dels blocs en guerra sobre les víctimes "neutres" de l'imperialisme. La sortida de la guerra sense vencedors ni *vençuts* no garanteix res, ni ningú, (els vençuts seran els petits estats, que hauran vessat la seua sang als camps de batalla, i que hauran cercat protegir-se davall l'ombra de la seua neutralitat.

La independència dels belgues, dels serbis, dels polonesos, dels armenis, etc. no és per a nosaltres una fracció del programa de guerra dels aliats (com per a Guesde, Plekhanov, Vandervelde, Henderson, etc.) sinó que està inscrita en el programa de la lluita del proletariat internacional contra l'imperialisme.

“ESTATUS QUO ANTE BELLUM”?

¿El proletariat, en les condicions actuals, no pot promoure el seu “programa de pau”, és a dir, la solució a la seua manera de les qüestions que han engendrat la guerra o que han sorgit en el curs del seu desenrotllament?

Hom ens ha dit que, per a realitzar aquest programa, al proletariat, actualment, li manquen forces. Només seria una utopia. Però el tema és diferent si la lluita tingués com a objectiu el cessament immediat de la guerra i la pau sense annexions, per tant, el retorn a l'estat de coses abans de les hostilitats. Aquest és un programa força més realista. Aquestes són les conclusions a què han arribat Martov, Martinov i altres menxevics internacionalistes els qui, sobre aquest punt com sobre altres, adopten punts de vista no revolucionaris, sinó conservadors (no a la revolució social, sinó restabliment de la lluita de classes, *no* a la III Internacional, *sinó* tornada a la II, *no* a un programa revolucionari de pau, *sinó* acceptació del *status quo ante bellum*, *no* a la conquesta del poder pels

Consells d'Obrers i Soldats, *sinó* tornada al poder dels partits burgesos...). No obstant això, ¿en quin sentit es pot parlar de la "realitat" de la lluita pel cessament de la guerra i la pau sense annexions? És indubtable que la guerra acabarà tard o d'hora. En el sentit "d'espera" l'eslògan de cessament de la guerra és, sense discussió, "realista", perquè és una evidència flagrant. Però ¿en el sentit revolucionari?... ¿No és utòpic imaginar-se que el proletariat tinga suficient força per a aturar la guerra contra la voluntat dels dirigents? ¿Per aquesta qüestió no cal rebutjar l'eslògan de cessament de guerra? Portem més lluny encara el nostre raonament. ¿En quines condicions es farà el cessament de guerra? Aquí, si es raona teòricament, es presenten tres típiques posicions: 1.- victòria decisiva d'un dels dos camps; 2.- esgotament general dels bel·ligerants, en absència d'una superioritat indiscutible d'un d'ells, 3.- intervenció del proletariat revolucionari detenint el desenrotllament "natural" de les hostilitats.

Està ben clar que si la guerra fineix amb la victòria total d'un dels camps, seria ingenu comptar amb una pau sense annexions. Si Scheidemann i Landsberg intervenen al Parlament a favor d'una pau així, és amb el càlcul que aquestes protestes no impediran procedir a "annexions saludables". El nostre Generalíssim Alexeiev, en tractar la pau sense annexions de "frase utòpica", ha conclòs fermament que l'objectiu primordial era l'ofensiva i que, en cas d'èxit, tota la resta s'arranjaria. Per tal d'arrancar les annexions de les mans de la potència victoriosa, armada de cap a peus, al proletariat li caldria, a més de la bona voluntat, la força revolucionària i la capacitat de posar-la en acció. En cap cas, el proletariat tindria a la seua disposició els mitjans "econòmics" indispensables per a fer renunciar al botí que el vencedor s'ha apropiat.

El segon punt, sobre el qual es basen els partidaris de la "pau sense annexions i sense res més", suposa que la guerra, si no és interrompuda per la intervenció del proletariat, exhaurint totes les forces vives dels combatents, s'acabarà amb la usura general, sense vencedors ni vençuts. A aquesta situació, que el militarisme es revela massa feble per a conquerir i el proletariat massa feble per a fer la revolució, els internacionalistes passius volen aplicar-hi el programa de "pau sense annexions" que formulen com la tornada a l'*status quo ante bellum*. Però aquí el realisme descobreix el seu taló d'Aquil·les. Si la guerra s'acaba en "part nul·la" no exclou per a res les annexions. Al contrari, *les proposa*. Si cap dels blocs bel·ligerants triomfa, açò no significa que Sèrbia, Grècia, Bèlgica, Polònia, Pèrsia, Síria, Armènia, etc., romandran intactes. Al contrari, les annexions es faran a coll dels més febles. Per a impedir aquest joc de "compensacions", cal que el proletariat entre directament en lluita contra els dirigents. Els articles, els mítings, les intervencions parlamentàries i fins i tot les manifestacions als carrers mai han impedit ni impediran que els governants (per la via d'acord o acords) facen conquestes territorials i oprimisquen les nacions febles.

El tercer punt és el més clar de tots. Proposa que el proletariat internacional s'aixequi amb tal força que paralizze i detinga la guerra. És evident que en manifestar semblant vigor, no es limitarà a realitzar un programa purament conservador.

Per tant, la realització d'una pau sense annexions suposa, en tots els casos, un poderós moviment revolucionari. Però si se suposa l'existència de tal moviment, el programa indicat és miserable en relació al que podria ésser. L'*status quo ante bellum* (aquest producte de les guerres, de les exaccions, de les opressions, del legitimisme, de la hipocresia dels diplomàtics i de l'estupidesa dels pobles) queda com l'únic contingut positiu de l'eslògan "guerra sense annexió".

En la seua lluita contra l'imperialisme, el proletariat no pot fixar-se com a objectiu la tornada al vell mapa europeu; ha de *promoure el seu propi programa de relacions governamentals i nacionals* responnent a les tendències fonamentals del desenvolupament econòmic, al caràcter revolucionari de l'època i als interessos socialistes del proletariat.

Aïlladament, l'eslògan "sense annexions" no forneix cap criteri d'orientació política per a les qüestions que sorgeixen en el curs de la guerra. ¿Si se suposa que França recupere Alsàcia i Lorena la socialdemocràcia alemanya, seguint Scheidemann, tindrà l'obligació d'exigir la tornada d'aqueixes províncies a Alemanya? Exigirem el retorn del Regne de Polònia a Rússia? ¿Hem d'esperar que Japó Restituisca Kiao-Cheu... a Alemanya? ¿Itàlia tornarà les seues conquestes del Trent? Fins i tot només suposar-ho seria pura imbecil·litat. ¿Ens mostrariem partidaris del legitimisme, és a dir, defensors dels drets dinàstics i "històrics" en el més pur esperit reaccionari? Llàstima que la realització d'aquest programa exigeix la revolució!

Només podem avançar el principi següent: *demanar l'opinió al poble* interessat. Ben entès que aquest criteri no és absolut. Així, els socialistes francesos fan de la qüestió alsaciana una vergonyosa comèdia: primer se l'ocupa, i després es reclama el consentiment de la població. És segur que un autèntic plebiscit només pot tenir lloc en *condicions revolucionàries*, quan la població pot pronunciar-se lliurement, no davant la figura d'un revòlver, siga francès o alemany.

L'únic sentit vertader de l'eslògan "sense annexions" mena a la protesta contra *noves conquestes territorials*, és a dir, a la negació de l'expressió del *dret dels pobles a l'autodeterminació*. Però veiem que aquest famós dret "democràtic sense discussió", es canvia inevitablement en dret per a les nacions fortes de dominar a les febles, en "paper mullat", i farà d'Europa un mapa polític en què

les nacions separades per les barreres duaneres xocaran sense parar en les seues lluites imperialistes. Aquest estat de coses únicament pot ésser impedit per la *revolució proletària*. *El centre de gravetat de la qüestió es troba en la realització del programa proletari de pau i de la revolució social.*

EL DRET A L'AUTODETERMINACIÓ

Hem vist abans que la socialdemocràcia no pot donar un sol pas endavant al terreny dels reagrupaments nacionals i governamentals sense el principi d'autodeterminació, que és el dret per a cada poble de escollir *el seu destí governamental*, és a dir, el dret de separar-se d'un govern que domina diverses nacionalitats (per exemple: Rússia i Àustria). Democràticament parlant, l'únic mitjà de conèixer la voluntat d'un poble és consultar-lo per la via del referèndum. Però, en realitat, aquesta obligació democràtica continua essent purament *formal*. No ens informa sobre les possibilitats reals, les vies i els mitjans de l'autodeterminació nacional en les actuals condicions de l'economia capitalista. I justament allí està el centre de gravetat de la qüestió.

Per a moltes, sinó per a la majoria de les nacions oprimides, l'autodeterminació significa la ruptura de les fronteres i el desmembrament de les potències actuals. Aquest principi democràtic condueix en particular, a l'alliberament de les colònies. La política imperialista apunta a l'ampliació de les fronteres, a l'absorció de les nacions febles i a la conquesta de noves colònies. L'imperialisme és expansiu i *ofensiu* per naturalesa, i es caracteritza per aquesta qualitat, no per les tortuoses maniobres dels diplomàtics.

D'aquesta manera, el principi d'autodeterminació nacional que condueix, en diversos casos, a la descentralització governamental i econòmica (desmembrament, decadència), xoca de manera hostil amb als esforços centralitzadors de l'imperialisme que posseeix l'aparell del poder i la força militar. És veritat que, sovint, el moviment separatista nacional troba un suport en l'imperialisme de l'estat *veí*. A penes s'arriba a un xoc entre dues potències imperialistes, les noves fronteres es defineixen, no sobre la base del principi nacional, sinó sobre la de les relacions de força presents. *Obligar* el vencedor a renunciar a l'annexió dels territoris conquerits és tan difícil com forçar-lo a donar, per avançat, la llibertat d'elecció a les províncies ocupades. Encara que es produís el miracle (açò és el que parlotegen els semifantasiadors, els semicanalles del tipus Hervé, que Europa, per la força de les armes, siga repartida en governs nacionals perfectes, la qüestió nacional tampoc seria resolta). L'endemà, després d'un "repartiment" equitatiu, l'expansió capitalista recomençaria la seua obra, es multiplicarien els conflictes, esclatarien les guerres amb noves conquestes, i aquest seria l'aixafament definitiu del dret d'autodeterminació, per al que no hi ha suficients baionetes per a defensar-lo.

Açò seria com si s'obligués a jugadors professionals, per mitjà d'una partida "lleial" a repartir els seus guanys per a recomençar el joc amb dues vegades més mitjans per a trampejar.

Però enfront de la potència de les tendències centralitzadores de l'imperialisme, no es dedueix que hàgem de plegar-nos-hi. La col·lectivitat nacional és una llar vivent de cultura, tant com la llengua nacional, el seu organisme viu, i ambdós serveixen la seua significació durant un temps indeterminat de períodes històrics. La socialdemocràcia vol i deu, en interès de la cultura material i espiritual, garantir la llibertat de desenvolupament (o de formació), perquè reprèn de la burgesia revolucionària el principi democràtic de l'autodeterminació com deure polític.

El dret a l'autodeterminació no ha d'ésser separat del programa proletari de pau; però no pot pretendre una significació absoluta. Al contrari, està limitat, per a nosaltres, per les tendències progressives del desenvolupament històric. Si bé el "dret" ha d'ésser oposat (en el pla de la lluita revolucionària) als mètodes centralitzadors de l'imperialisme, el proletariat, d'altra banda, no pot tolerar més que una "frontera nacional" entrebanque la ruta del progressisme que planifica l'economia mundial. L'imperialisme és l'expressió capitalista i rapaç d'aquesta tendència de l'economia. Cal extirpar definitivament l'absurd de la limitació nacional, com aquesta és extirpada de l'absurd de la limitació de l'aldea i del districte. En lluitar contra les formes imperialistes de la centralització econòmica, el socialisme no sols no ataca aquesta tendència, sinó que, per contra, en fa el seu principi director.

Des del punt de vista del desenvolupament històric, com del de les qüestions plantejades a la socialdemocràcia, la tendència centralitzadora de l'economia actual es revela *fonamental*, i és necessari garantir-li el compliment de la seua missió històrica: *l'edificació d'una economia mundial unida*, independentment de les ramificacions nacionals, sotmesa únicament a les exigències del sòl, del subsòl, del clima i del repartiment del treball. Els polonesos, els serbis, els alsacians, els dàlmates, els belgues i els altres pobles petits no conquerits encara podran ésser restablerts en els seus drets i a les seues fronteres i podran gaudir de la seua cultura pròpia, mentre no s'oposen econòmicament uns als altres. En altres termes, perquè tots aquests pobles no se senten molestos amb la seua unió, cal que siguin destruïdes les fronteres que els capturaven fins ara. És necessari que els marcs de l'estat com a organització *econòmica, no nacional*, siguin ampliat i abracen tota Europa. És només en la unió econòmica dels països europeus, alliberats de les obligacions duaneres, que és possible fer viure una cultura nacional i un desenvolupament desembarassats dels antagonismes nacionals i econòmics.

Aquesta dependència directa de l'autodeterminació dels pobles febles exclou la possibilitat, per al proletariat, de plantejar, per exemple, el problema de la independència de Polònia o de la unió dels serbis *per fora* de la *revolució europea*. Però açò significa, d'altra banda, que el dret a l'autodeterminació, com a part constituent del programa proletari de pau, posseeix un caràcter no "utòpic", sinó revolucionari. Aquesta concepció està dirigida primerament, contra els alemanys David i Landsberg que, de l'alt del seu "realisme" imperialista, tracten el principi d'independència com un romanticisme reaccionari; després contra els simplificadors del nostre propi camp revolucionari, que declaren que aquest principi no és realitzable més que pel socialisme, i s'alliberen així de la necessitat de donar una resposta de principis als problemes nacionals plantejats per la guerra.

Entre l'actual estat general i el socialisme s'estén la gran època de la revolució social, és a dir, la de la lluita oberta pel proletariat per a la conquesta del poder i la utilització d'aquest per a la democratització de les relacions col·lectives i la conversió de la societat capitalista en una societat socialista. No serà una època de pau i de calma, sinó, ben al contrari, un període d'extrema tensió, de sublevació dels pobles, de guerres, d'ampliació dels intents del règim socialista, de reformes socialistes. Aquesta època exigirà del proletariat una resposta directa i activa a la qüestió plantejada per les condicions futures d'existència de nacions i de relacions mútues amb el govern i l'economia.

ELS ESTATS UNITS D'EUROPA

Hem tractat més amunt d'establir que la unió econòmica i política d'Europa era la base indispensable de la possibilitat de l'autodeterminació nacional. Al igual que la consigna independència nacional per als servis, grecs, búlgars, etc... no és més que pura abstracció sense la consigna complementària "República Federativa Balcànica", també, a escala europea, el dret d'autodeterminació no prendrà consistència més que sota les condicions d'una República Federativa Europea.

Si la consigna d'una democràcia federativa era d'essència purament proletària en els Balcans, amb major motiu ho és per a Europa on l'antagonisme capital-proletariat és incomparablement més fort.

La supressió de duanes "interiors" és una dificultat, si fa o no fa, insuperable per a la política burgesa (i sense ella, tots els arbitratges i els codis són tan eficaços com la neutralitat belga). L'esforç de cara a la unió del mercat europeu, i el d'apoderar-se dels països subdesenvolupats, no europeus, tots dos creats pel desenvolupament del capitalisme, ensopega amb la gran resistència de les classes capitalistes i agràries en les mans de les quals l'aparell duaner, en relació

amb l'aparell militar (sense el qual el primer no és res), és un instrument irremplaçable d'exploració i enriquiment.

La burgesia financera i industrial hongaresa s'oposa a la unió econòmica amb l'Àustria força més desenvolupada en el sistema capitalista. La burgesia austrohongaresa és hostil a una Unió Duanera amb l'Alemanya molt més forta. Els agraristes alemanys no consentiran mai voluntàriament la supressió de les taxes sobre el blat. Que els interessos econòmics de les classes posseïdores dels Imperis Centrals no s'harmonitzen fàcilment amb els dels capitalistes anglofrancorussos, ho demostra eloqüentment la guerra actual. El desacord entre els interessos capitalistes al si del mateix camp aliat és encara més visible que al si del partidaris de la triple coalició. En aqueixes condicions, una unió econòmica europea realitzada *des de dalt* no és més que pura utopia. No podria tractar-se més que semimesures i compromisos parcials. Aquesta unió, font de desenvolupament tant de la producció com de l'agricultura, sols pot ser realitzada que pel proletariat combatent el proteccionisme imperialista i el seu instrument el militarisme.

Els Estats Units d'Europa, sense monarquia, sense exèrcit permanent i sense diplomàcia secreta, heus ací la clàusula més important del programa de pau proletari.

La ideologia i la política de l'imperialisme alemany han fet promoure, més d'una vegada, un programa "d'Estats Units", és a dir, dels Estats Units d'Europa Central. Unir Europa per la violència, tal és la característica d'aquest programa, al igual que el dels francesos que preconitzen desmembrar Alemanya.

Si els exèrcits alemanys haguessen assolit aquesta victòria decisiva, descomptada al principi de la guerra, l'imperialisme alemany hauria fet la temptativa gegantina de realitzar l'aliança duanera i militar dels estats europeus, fet d'extorsions i compromís que hauria furtat tot caràcter progressiu al mercat europeu. No paga la pena remarcar que, sota aquestes condicions, no es pot parlar d'autonomia de las nacions reunides a la força en una caricatura d'Estats Units Europeus. Aquesta perspectiva ens ha estat oposada, amb el pretext que nostra idea pot, en determinades condicions, prendre un realitat "reaccionària" d'imperialisme monàrquic. Precisament aquesta perspectiva presta el major testimoni a favor del valor realitzador de la nostra consigna. Si el militarisme alemany reeixís en unir, per la violència, la meitat d'Europa ¿quina seria la consigna del proletariat europeu? ¿L'esclat de la unió europea nuada i el retorn dels pobles a l'aïllament nacional? ¿El restabliment de les duanes "autònomes", de les monedes "nacionals", d'un codi social "nacional"? Evidentment que no. El programa revolucionari comporta la destrucció de la forma antidemocràtica

d'una Unió realitzada per la violència. Amb d'altres paraules, la nostra consigna sense exèrcit permanent i sense monarquia, és la consigna unificadora i directora de la revolució europea.

Atenem a la segona hipòtesi, “la part nul·la”. Al començament de la guerra, l'eminent professor List, propagandista de l'“Europa Unida”, demostrava que inclús si Alemanya no assolía la victòria, la Unió es faria igualment i de forma més completa encara. Forçats per les seues necessitats d'expansió, però incapaçs de rivalitzar els uns amb els altres, els estats europeus haurien continuat complint llur “missió” en Àfrica, Extrem Orient i Àsia i s'haurien vist continguts pels USA i Japó. La necessitat d'entendre's (segons List) en el pla econòmic, doncs, obligaria les principals potències a unir-se contra les nacions febles i, per descomptat, abans que res contra les masses treballadores. Hem mostrat ja els enormes obstacles que trobaria la realització d'aquest programa. L'afranquiment d'aquests obstacles, àdhuc a mitges, significaria la creació d'un trust imperialista de les potències europees, d'una camaraderia de rapaços. I és aquesta perspectiva que hom ens oposa, a mena de perill que presentaria la consigna “Estats Units d'Europa”, mentre que és, en realitat, la demostració més neta de la seua significació realista i revolucionària. Si les potències capitalistes es reuneixen en un trust, això seria un pas en avant en relació a l'actual situació puix això seria una base material i col·lectiva per al moviment obrer. En aqueix cas, el proletariat no hauria de batre's contra el retorn a un govern nacional sinó a favor de la conversió d'un trust en una República Federativa Europea.

Hom parla *en les altures* d'aquests amplis plans d'unificació d'Europa, tant menys mentre que la guerra es perllonga descobrint la completa incapacitat del militarisme per arreglar les qüestions que l'han provocada. En comptes dels “Estats Units” imperialistes s'han proposat plans d'unió econòmica entre Alemanya i Àustria, per una banda, i dels països de l'Entente de l'altra, amb aranzels de combat. Després del que hem dit no paga la pena insistir sobre l'enorme significació que prendria la política del proletariat lluitant contra les barreres duaneres i diplomàtiques. Avui en dia, a causa de la immensa esperança suscitada per la Revolució Russa, tenim motius per pensar que, en el curs d'aquesta guerra, un gran moviment obrer es desenvoluparà en tota Europa. Està clar que aquest moviment no pot confiar en la victòria més que estant *paneuropeu*. Si es manté dins del marc de la nació s'exposa a perdre's. Els nostres socialpatriotes criden l'atenció sobre el perill que el militarisme alemany fa córrer a la Revolució Russa. Aquest perill és incontestable però no és l'únic. Els militarismes anglès, francès i italià no són pas menys perillosos que la màquina de guerra dels Hohenzollern. Per tal de salvar-se, la Revolució Russa ha d'estendre's a tota Europa. Si el moviment revolucionari afecta Alemanya, el seu proletariat haurà de cercar, i en trobarà, eco revolucionari en els països “hostils” d'Occident, i si en algun d'aquests països, els proletaris

arranquen el poder a la burgesia, es veuran obligats a acudir en ajuda del seus germans d'altres països, encara que no siga més que per tal de conservar el poder. En d'altres paraules, el restabliment de la dictadura del proletariat no és pot “pensar” més que en la seua expansió a tota Europa, per tant, doncs, sota la forma d'una República Federativa Europea. La Unió Europea, no realitzable per les armes ni pels acords diplomàtics, serà el problema ineluctable plantejat al proletariat victoriós.

Estats Units d'Europa, tal es la consigna de l'època en què ens endinsem. Siguen les que siguen les operacions militars, siguen els que siguen els balanços que farà la diplomàcia, siga el que siga el *tempo* del desenvolupament del moviment obrer, la consigna “Estats Units d'Europa” adquirirà una enorme significació en tant que fórmula de la lluita del proletariat europeu per a fer-se amb el poder. En aquest programa està inclòs el fet que el govern nacional ha perit en tant que base del desenvolupament de la producció, de la lluita de classes; es transforma en dictadura del proletariat. El nostre refús de la “defensa de la pàtria” deixa d'ésser un acte purament negatiu i d'autodefensa ideològica i política però rep tota la seua significació revolucionària en el cas, únicament, en què oposem a la defensa conservadora d'una pàtria nacional caduca la concepció més alta de “pàtria” de la revolució, la República Europea, la creació de la qual permet al proletariat revolucionar i organitzar el món.

Heus ací la resposta a aquells que pregunten dogmàticament “Per què la unificació d'Europa i no del món sencer?” Europa no és sols un apel·latiu geogràfic sinó una col·lectivitat econòmica i de cultura històrica. La revolució europea no ha d'esperar la revolució en Àsia i en Àfrica, ni àdhuc en Amèrica i Austràlia. Una revolució victoriosa en Rússia o en Anglaterra és impensable sense una revolució en Alemanya i viceversa. Hom anomena la guerra com a mundial però, inclús amb la intervenció dels USA, és, malgrat tot, europea. El problemes revolucionaris resten plantejats al proletariat europeu.

Està clar que els Estats Units d'Europa no seran més que un dels dos eixos de l'organització mundial econòmica. El segon està constituït pels Estats Units d'Amèrica.

L'única concepció històrica un poc concreta contra la consigna “Estat Units” ha estat formulada pel diari suís *Social-démocrate* en els següents termes: “El desenvolupament desigual econòmic i polític és una llei absoluta del capitalisme”. El diari n'extreu la conclusió que si la victòria del proletariat és possible en cada país, d'això no en resulta fatalment que aquesta dictadura proletària haja de menar a la formació del Estats Units d'Europa. Que el desenvolupament capitalista siga desigual als diversos països és una concepció absolutament incontestable. Però aquesta desigualtat és, ella mateixa, desigual.

El nivells capitalistes en Anglaterra, Àustria, Alemanya i França no són els mateixos. Però, en relació amb Àsia i Àfrica, aquestes nacions representen una “Europa” capitalista madura per a la revolució. Que cada nació no ha “d’esperar” les altres en llur lluita és un pensament elemental que és bo i indispensable repetir amb el fi que la idea d’un internacionalisme paral·lel no esdevinga en el d’un internacionalisme *atentista*. No esperant els altres, nosaltres prosseguirem la nostra lluita amb la ferma convicció que nostra iniciativa donarà l’impuls desitjat a la lluita dels altres països; si això no es produeix, serà desesperant de pensar (com ho testimonien les experiències històriques i les concepcions teòriques) que, per exemple, la Rússia revolucionària pogués trobar-se enfront d’una Europa conservadora o que l’Alemanya socialista pogués mantindre’s aïllada en un món capitalista.

Examinar les perspectives de revolució social en les fronteres dels marcs nacionals, seria ser víctima d’una concepció nacional mesquina que constitueix l’essència del socialpatriotisme. Vaillant considerava França com la terra escollida de la revolució social i, en aquest sentit, la defensava fins a la fi. Lentsch i d’altres (uns hipòcritament i d’altres obertament) pensen que la derrota d’Alemanya significaria la ruïna de les bases de la revolució social. Al capdavall, els nostres Tserelli i Txernov, introduint a ca nostra la més menyspreable experiència, la del ministerialisme francès, juren que llur política serveix la causa de la revolució i no té res en comú amb la política dels Guesde i Sembat. No cal oblidar que el socialpatriotisme, al costat del reformisme vulgar, conté un messianisme nacionalrevolucionari que mira el seu propi país (a causa de la seua indústria o de les seues formes democràtiques o de llurs conquestes revolucionàries) com l’únic cridat a guiar la humanitat cap al socialisme o la democràcia. Si una revolució victoriosa pogués “pensar-se” dins dels límits d’una nació millor preparada, aquest messianisme, lligat al programa de la defensa nacional, trobaria la seua justificació històrica. Però, en realitat, no la posseeix. Lluitar amb semblants mètodes per a conservar la base nacional de la revolució, mètodes que trenquen els llaços internacionals del proletariat, és soscavar virtualment la revolució que no pot començar més que sobre una base nacional però que no pot expandir-se completament a causa de la interdependència econòmica i políticomilitar dels estats europeus que l’actual guerra a palesat més que mai. Aquesta interdependència, que justifica les activitats comunes dels proletaris europeus, confereix tota la seua expressió a la consigna dels Estats Units d’Europa.

El socialpatriotisme que, en principi, sinó sempre de fet, mena a les conclusions del socialreformisme, ens proposa de dirigir la política del proletariat segon la línia “del menor mal”, és a dir, adherint a un dels grups bel·ligerants. Rebutgem aquest mètode. Ens afirmem en que aquesta guerra preparada pel desenvolupament capitalista, a plantejat brutalment els problemes *fonamentals*

del desenvolupament capitalista contemporani en llur *integritat* i que la línia de conducta del proletariat internacional ha de definir-se no per signes secundaris polítics i nacionals, no pels avantatges problemàtics aportats per la predominança d'un o altre dels bel·ligerants (car caldria pagar aquests avantatges incerts amb la renúncia a una política independent del proletariat) sinó per l'antagonisme de base entre el proletariat internacional i el regim capitalista en el seu conjunt.

Plantejar així aquesta qüestió de principis és l'únic mitjà de conferir-li el seu caràcter revolucionari. Ella sola justifica, teòricament i pràctica, la tàctica del proletariat internacional.

Negant l'estat no en nom de la propaganda sinó de la classe més important, l'internacionalisme no és rentat passivament del "pecat" de la catàstrofe sinó que afirma que la sort del desenvolupament mundial no està lligada a la del govern nacional sinó que aquest ha de deixar el lloc lliure a una organització més elevada en cultura i en economia, recolzant-se sobre bases més àmplies. *Si el problema del socialisme pogués coincidir amb el marc de l'estat nacional, coincidiria amb la defensa nacional.* Però el problema del socialisme es planteja davant de nosaltres sobre bases imperialistes quan el capitalisme està obligat a trencar els marcs nacionals i governamentals.

La semiunificació imperialista d'Europa podria assolir-se, com hem assajat de demostrar, per una victòria total d'un dels adversaris o per una cessació indecisa de la guerra. En un o en l'altre cas, aquesta unificació seria la negació del dret d'autodeterminació de les petites nacions i la centralització de totes les forces de la reacció monàrquica, exèrcit permanent i diplomàcia secreta.

La unificació republicana i democràtica d'Europa, única capaç de garantir el desenvolupament nacional, no pot fer-se més que per la via de la lluita revolucionària contra el centralisme militar, dinàstic i imperialista, i per l'aixecament de les diverses nacions. Però la revolució europea victoriosa, siguen quines siguen llurs peripècies en les diverses nacions (en absència d'altres classes revolucionàries) no pot més que donar el poder al proletariat. Per consegüent, els Estats Units d'Europa representen, abans que res, l'única forma imaginable de la dictadura del proletariat europeu.

**POSTFACI a *La guerra i la revolució*
Lev Trotski**

1922

El programa de pau segueix estretament les tesis exposades en el primer tom de *La guerra i la revolució*.

Hem repetit nombroses vegades que la revolució proletària no pot expandir-se victoriosament dins dels marcs nacional. Aquesta afirmació podria semblar a alguns lector negada per l'experiència de quasi cinc anys de la nostra República Soviètica. Però aquesta conclusió no està fonamentada. El fet que el Poder Obrer haja pogut mantindre's contra el món sencer, i en un sol país, a més a més endarrerit, testimonia les colossals capacitats del proletariat que en els països més avançats, més civilitzats, acomplirà miracles. Però, en el sentit polític i militar, en tant que govern, no hem arribat a la formació d'un estat socialista i, àdhuc, ni ens hem aproximat. La lluita per la conservació del poder revolucionari ha provocat una baixada extraordinària de les forces productives; ara bé, el socialisme no és imaginable més que mercè a l'acreciment i expansió de les forces productives. Les negociacions duaneres amb els estats burgesos, les concessions, la Conferència Ginebra, són un testimoni resplendent de la impossibilitat d'una edificació aïllada del socialisme dins dels marcs nacionals. Mentre que els altres estats tinguen governs burgesos, ens veurem forçats, en la nostra lluita contra l'aïllament econòmic, ha cercar acords amb el món capitalista; podem afirmar amb certitud que aquests acords poden ajudar-nos a curar les nostres nafres, a avançar un poc, però l'impuls grandios de l'economia socialista en Rússia no serà possible més que després de la victòria del proletariat en les principals nacions europees.

Que Europa forma un tot, no sols geogràfic sinó també econòmic i polític, ho han demostrat colpidorament els esdeveniment dels darrers anys, el rebaixament d'Europa, l'acrecuda potència dels USA, les temptatives de Lloyd George per salvar Europa mitjançant la combinació dels mètodes de l'imperialisme i del pacifisme.

Actualment, el moviment obrer europeu es troba en un període d'activitat defensiva, reunint les seues forces i preparant-se. Un nou període de combats revolucionaris, declarats amb l'objectiu del poder, planteja per endavant, inevitablement, la qüestió de les interaccions dels pobles de l'Europa revolucionària. L'única solució a aquesta qüestió és la creació dels Estats Units d'Europa. En la mesura que l'experiència de Rússia a fet avançar el poder soviètic com la forma més natural de la dictadura del proletariat, en la mesura que l'avantguarda proletària dels altres països a admès, com a norma, aquesta

forma de poder, podem presumir que, des de la renaixença de la lluita directa per la conquesta del poder, el proletariat europeu promourà el programa de la República Soviètica Europea. Respecte d'això l'experiència de Rússia és rica en ensenyances. Testimonia la perfecta harmonia, sota el regim proletari, entre l'autonomia nacional i cultural més àmplia i el centralisme econòmic.

En aquest sentit, la consigna dels "Estats Units d'Europa", traduïda a la llengua del govern soviètic, serva no sols els seu propi sentit sinó que promet de desvetllar la seua immensa significació en l'època imminent de la Revolució Social.